

Др ЈОВАН ЛОВЧЕВИЋ
(1894—1984)

Наставно-научно веће Правног факултета у Београду одржало је 17. 12. 1984. године комеморативну седницу у поводу смрти др Јована Ловчевића, редовног професора Правног факултета, у пензији. Том приликом су о лику и делу пок. професора Ловчевића говорили проф. др Иван Максимовић, дописни члан САНУ, академик проф. др Обрен Благојевић и проф. др Мирослав Петровић.

Реч професора Ивана Максимовића

Пала ми је у део и изузетна част и болна дужност да отворим ову Комеморацију, посвећену успомени на покојног професора др Јована Ловчевића, дугогодишњег редовног професора и члана ове куће и заједнице, бившег декана Правног факултета и такође дугогодишњег шефа Катедре економско-друштвених наука Правног факултета.

Ова Комеморација израз је нашег дубоког поштовања према личности покојног професора Ловчевића, знак нашег уважавања и признавања његовог веома великог и трајног утицаја који је вршио више од четири деценије на Правном факултету — и као професор, педагог и предавач, и као познати научни радник, и као човек чије су моралне, културне, естетске и друге вредности вишеструко зрачиле и одражавале се на свест, понашање и рад како његових најближих сарадника на предмету и катедри, тако и шире на читавом Факултету и Универзитету.

Покојни професор Ловчевић је припадао генерацији наставника за коју је била скована метафора „гзв. школских људи“. А тој генерацији припадали и један мањи број других професора који су прошли кроз Први и Харибде првог и другог светског рата, који су били школовани у иностранству, и који су свој универзитетски позив сматрали најверним посвећивањем, упркос мањем или већем ангажовању ван факултета и Универзитета. Што се тиче професора Ловчевића, он је, по мом мишљењу, био међу онима који су после другог светског рата најчистије и најрепрезентативније изражавали ту категорију професора: то је било готово потпуно и искључиво посвећивање науци и факултету, својој струци и студентима. Зато је глас професора Ловчевића, у Већу факултетском, у Савету и на Катедри, увек био глас мудрих, стаљожених, правичних и искусних, чије поруке су се без поговора усвајале, а онда се дугорочно исказивале као мудре и једино исправне.

О раду и делу покојног професора Ловчевића говориће исцрпније његове млађе колеге и сарадници и немам потребе да ја више о томе говорим. Хтео бих ипак да се опростим и овде са њим, са два сећања и осећања које су, мислим, оставили дубоког трага и на нека моја схватања и понашања у вези са универзитетским животом. Оба су још из асистентских дана, када се и формирају наша свест и наша схватања о улози и функцији универзитетског професора.

Када сам далеких 50-тих година као млади асистент упознао професора Ловчевића он је увек на мене остављао утисак отменог саговорника, иза чијег се више него уљудног и у неку руку господственог понашања назирала топлина и симпатија за младе људе. Тада ме је био очарао и својом широком културом, нарочито познавањем музике,

која је била чест предмет нашег разговора. Професор Ловчевић ми је показао како један професор универзитета треба да се држи и какве широке културе и образовања треба да буде.

И друго сећање. Када је било речи о мојој одбрани тезе, 1958. године професор Ловчевић је, пошто је претходно прочитао гломазан рукопис од неких пет стотина страница — није дакле жалио труда — позвао и рекао да у том тексту има толико за њега нових и непознатих ствари којима се он није бавио, да се не усуђује да уђе у комисију за одбрану. И ту је освојио моје дивљење и наук за будући рад. Универзитетски професор треба да учествује у научном раду и води само оне студенте, за које је и сам научно спреман. Ово даље је било трајна импресија која етичкој компоненти личности професора Ловчевића, која ми се веома урезала у свест и памћење, а временом, чини ми се и у срце и понашање. Веома сам му захвалан за њу и по томе ћу га памтити и подржавати све док и сам делујем као универзитетски професор.

Зато се, на неки прави начин, покојни професор Ловчевић, пре-нео и у наше карактере и понашања, и верујем да ће ту и остати, упркос свих тешкоћа и искушења, све док смо у Универзитетској служби и док живимо.

Сада дајем реч професору и академику Српске Академије наука Обрену Благојевићу.

Реч Академика Обрена Благојевића

1. За професора Јована Ловчевића везују ме многе успомене. Не могу одолети а да бар две од њих, иако су дубоко личног карактера, не ломенем и на овом тужном скупу у његову част. Не могу, зато што су се оне трајно урезале у моје сећање.

Већ давних тридесетих година био сам његов студент на Правном факултету, онда још увек у згради на Студентском тргу, где је сада Природно-математички факултет. Нас студената права било је много, ако се добро сећам уписивало нас се више од хиљаду двеста годишње. Био је то једини факултет на коме се могло студирати не похађајући предавања, па су се деца сиромашних сељака у великом броју уписивала баш тамо и учила код својих кућа. Из науке о финансијама као уџбеник смо имали онда врло популарне „Ловчевићеве табакe“, које смо по-највише волели, јер нису били преобимни а јесу веома убедљиви, веома јасни, за памћење лаки. Економског факултета у Београду онда није било, али је зато на правном економској групи наука била веома изразита. Поред Ловчевића, њени су професори били: и онда већ стари Милан Тодоровић, такође писац изванредног и обимног уџбеника из науке о финансијама и науке о трговини, затим Александар Јовановић, Милан Жујовић и најмлађи од њих, рано преминули Љубомир Дуканац, сви као професори веома способни а као људи међу нама студентима веома омиљени.

Но, ја се удаљих, а хтео сам рећи само ово. Свом професору Јовану Ловчевићу ја сам захвалан за своје прво запослење. Наиме, после полагања усменог докторског испита, као члан комисије задовољан мојим одговорима, пришао ми је и упитао, јесам ли запослен. Чувши да нисам, понудио ми је место у Народној банци, чији је вицегубернер онда био. Но, пошто сам ја претпостављао службу у Главној Контроли, препоручио ме је тамо. Сад је од тада, тако рећи, пола века, али сећање на његово добротинство нимало није избледело, нити захвалност имало увенула.

Ни друга међу успоменама на професора Ловчевића коју сам и овом тужном приликом хтео евоцирати за мене није мање жива, али јесте више друштвено важна. Рат је био завршен, а револуција разбила стару државну машину и почела изграђивати нову. Особито су тешки проблеми били на сектору наших младих финансија, а тачније би било рећи на сектору где је финансије тек требало из основа изграђивати. Онда са мало искуства, сетио сам се свог драгог професора и он је свесрдно прискочио у помоћ. Свесрдно и свестрано. Било да се радило о изради самих основа пореског система, било о организацији и функционисању нових банака, било о нашем првом буџетском законодавству, он је новој, револуционарној власти свугде стављао на располагање своје богато знање и искуство и тако га, тако рећи, уграђивао у саме темеље читавог финансијског система нове Југославије. Нарочито изразито и данас се сећам његовог плодног учешћа у раду комисије за припрему замене окупацијског новца и увођења нове националне валуте. Он и професор Љубо Дуканац провели су у тој комисији, у једној соби Поштанске штедионице, где је онда било Савезно министарство финансија, многе сате и дане, тражећи најбоље одговоре на многа питања која су изискивала истовремено и брза и мудра решења. Увелико и његовом заслугом, наша се земља одиста могла поносити тиме што је несумњиво најкомпликованије валутно питање у Европи решила прва, и то чак и пре него што је рат био завршен.

2. Дозволите ми сада да се, ипак без имало пристрасности коју би ми наметало наведено дубоко осећање захвалности према драгом професору, сасвим укратко осврнем на његов допринос финансијској науци. Притом се нећу упуштати не само у иоле ширу анализу његовог научног дела већ ни у само навођење његових научних радова. Уместо тога, имајући првенствено у виду његово предратно стваралаштво, покушаћу само да истакнем неке његове основне погледе на науку о финансијама у целини и њене поједине делове.

Мислим да пре свега треба истаћи *ширину* Ловчевићевих финансијсконаучних захвата, и то ширину у двојаком смислу. Прво, у том смислу што се том науком бавио са сва три основна гледишта: теоријског, политичког и правног. Другим речима, бавио се, и то првенствено, финансијском теоријом, али такође и финансијском политиком и финансијским правом, односно законодавством. Притом, међутим, никад није запостављао ни историјску страну, како самих финансија односно појединих њихових категорија тако и развоја људске мисли и науке о њима. Проучавао је и излагао финансије античких градова, Атине и Рима, Боденове концепције о финансијама као нервима државе, немачке меркантилисте у финансијама: Борница, Безолда и Клока, зачетнике финансијске теорије у Енглеској: Хобса, Петија и Лока, а у Француској Монтескијеа и физиократе. Ширина Ловчевићевих финансијсконаучних погледа дошла је до изражаја и у том смислу што је изучавао сва четири основна дела ове науке, у ужем смислу: државне расходе, државни буџет, редовне државне приходе, првенствено порезе, и ванредне државне приходе, првенствено зајам односно јавни кредит.

У области *расхода* Ловчевић је истицао ове основне принципе по којима друштво и држава треба да се управљају: 1) принцип штедљивости, 2) принцип продуктивности расхода, 3) принцип по коме расходи треба да су корисни за што шире слојеве друштва, 4) принцип по коме они, коликогод је то могућно, треба да се врше у границама саме дотичне земље, и 5) принцип по коме расходи треба да буду распоређени по степену нужности. У овој материји он је дао допринос и тзв. теорији покрића, односно начелима којих се треба држати приликом задовољавања разних друштвених потреба. Ту, нарочито, спада давнашња дилема: порез или зајам. Био је одлучно за то да редовне расходе увек треба покривати редовним приходима и чак да тим приходима, ако је икако могуће, треба покривати и ванредне расходе, но ови последњи се могу, као што најчешће и бива, покривати и ванредним приходима, по правилу зајмовима.

Као ретко који међу нашим финансијским теоретичарима, Ловчевић је велику пажњу поконио *државном буџету*, посебно његовој политичкој страни. Он је дао ону изразито демократску дефиницију буџетског права, као „права законодавне власти да периодично и јавно разматра, упоређује и одобрава државне приходе и расходе које за идући финансијски период предлаже управна власт“. Као и све друге финансијске категорије које је проучавао, и буџет је осветљавао и са историјског гледишта, али му је тежиште и овде било на теоријским питањима, као што су: буџет са правног, политичког и економског гледишта, израда буџета и буџетска иницијатива, равнотежа буџета, методологија буџетског предвиђања и, нарочито, буџетска начела. Међу овим последњима особито је инсистирао на *потпуности* буџета, поводом чега је износио многе негативне стране такозваних нето-буџета; затим на потреби његове *једноставности*, тј. принципу који се противи тзв. специјалним буџетима; и, најзад, на *јавности* буџета. У овој области додајмо још само то да је теоријски обрадио и остале делове буџетског процеса: вотирање, извршење и контролу извршења буџета.

Најдетаљније је ипак обрадио *редовне приходе*, а међу њима опет нарочито порезе. Разликујући четири теорије оправданости пореза: теорију еквиваленције, теорију осигурања, теорију жртве и органску, он је с правом налазио да у свима њима има по које, мање или веће, зрнце истине али да ниједна од њих потпуно не одговара стварности. Расправљајући, пак, о принципима опорезивања, у основи је усвајао позната четири Смитова пореска начела, али је, поред њих, истицао и четири нова која су дошла као резултат каснијег друштвеног развоја, а наиме: да порези треба да буду издашни, еластични, да не наносе штету националној привреди и да не дирају у минимум за egzистенцију. Нарочито одлучно Ловчевић је био против дуплог опорезивања, појаве која је, у разним, видовима, у пракси врло честа. У дилеми између пропорционалног и прогресивног опорезивања, с разлогом је примећивао да су на страни првог били такви представници индивидуализма и богатијих друштвених класа као Тирго, Мил, Сеј, Лероа-Болије и остали, а на страни другог такви демократи и прогресисти као Штајн, Вагнер, Шефле, Нојман, Жез и други. Једва је потребно и казати да је тако дубоко демократски дух као што је био Ловчевић био истакнут заступник прогресивног опорезивања. Слично је и са дилемом између пореског монизма и плурализма, у којој је Ловчевић, савесно одмеравајући позитивне и негативне стране једног и другог, уосталом како је увек и чинио, с правом налазио да су разлози у корист пореског плурализма ипак јачи. Поменимо овде још само то да је Ловчевић дао значајан допринос и теорији превађивања пореза, нарочито указујући на то да се ова појава манифестује врло различито у разним друштвено-економским приликама.

Веома студиозна је најзад, и Ловчевићева теорија *јавног кредита*. И у овој области он је обрађивао историју државних зајмова, њихове разлике од приватних, све њихове феномене, као и позитивне и негативне стране. Износећи разне аргументе противника државних зајмова, он је, као и увек, заузимао једно добро одмерено и умерено гледиште, по коме зајму, одиста, треба приступити тек након озбиљног разматрања свих околности, али га не треба и у принципу одбацити као извор ванредног, понекад чак и неизбежног финансијског инструмента. Расправљајући о дилеми: порез или зајам, Ловчевић је дао свој прилог концепцији по којој је у новим и младим државама, у којима је оптерећење грађана у односу на њихове производне снаге још увек мало, бољи порез, док је, напротив, у старијим државама, у којима су доходи већ јако оптерећени, бољи зајам. У овој области веома је значајна и Ловчевићева критика такозваних емисија испод номинале, критика утолико значајнија што су овакви зајмови у пракси веома чести. Нарочито је истицао да емисија испод номинале приморава државу да врати много више него што је у облику зајма примила, затим да овде нема услова за конверзију дугова све док дотични папири не пређу номиналу, а на то се мора чекати дуго, и, најзад, да ова врста зајмова изазива лакоумислено задуживање државе. Ловчевић је обрађивао и сва друга питања у овој обла-

сти: врсте зајмова, консолидацију државног дуга, амортизацију зајмова и друга. Поред тога, доспевао је да и посебно обради извесна карактеристична питања, као што су: немачке финансије у првом светском рату, засноване далеко највећим делом управо на државним зајмовима, и проблем међусавезничких ратних дугова из првог светског рата, с посебним освртом на ратне дугове наше земље. Његова основна теза у овом раду, писаном 1933. године, дакле у периоду кад је Немачка била обуставила плаћања репарација, била је да је „апсурдно тражити нормално плаћање од савезника кад су они према свом главном дужнику, Немачкој, изгубили сва потраживања“(*).

3. Ако бисмо сад хтели да из целог финансијсконаучног стваралаштва професора Јована Ловчевића извучемо неколико најбитнијих општих карактеристика, онда, по нашем мишљењу, никако не бисмо смели заобићи ове: широку демократичност и социјалну прогресивност његових назора, дубоко осећање правичности, које је долазило до изражаја у свим његовим опредељењима, приврженост реду и друштвеној дисциплини у финансијама, истицање значаја стабилности и постојаности, штељивости и рационалности у газдовању друштвеним средствима, образливост и одмереност у доношењу научних закључака, систематичност, одређеност и примерну јасноћу излагања научне материје. По свим тим особинама Ловчевићево научно дело заузима једно од места у првом реду српских економиста уопште.

И посебно би требало рећи да је, на пример, у области пореза био за једно умерено али стабилно опорезивање грађана према њиховој економској снази, а не такво да га час уопште нема а час прекомерно скаче. У тој области посебно је био за неговање, боље рећи за лагано али упорно изграђивање јаког *пореског морала* у нашој земљи, која се њиме не би могла баш похвалити. У области буџета био је за одржавање равнотеже прихода и расхода, друштвених примитака и издатака, против сваког расипништва, за трошење у границама оног чиме се располаже, за најстрожију контролу свеукупног располагања и руковања друштвеним средствима. У области валутне и монетарне политике био је за чврст надзор над емисијом новчаница и неговање једне солидне и чврсте националне валуте. Уопште би се могло рећи да су његова финансијсконаучна схватања била снажно обојена класичним појмовима о реду, раду, друштвеној стабилности и моралној одговорности. Као таква, она су, неоспорно, у континуитету свега најбољег што је дала финансијска наука у свету и у нас.

4. Са тако чврсто утемељеним научним и етичким појмовима заузевши и после рата и револуције своје место на обновљеној катедри науке о финансијама на београдском Правном факултету, професор Јован Ловчевић огромно је допринео и самом постављању темеља за изградњу наших нових финансија, финансија социјалистичког друштва. Постављао их је опет како у финансијскоправном законодавству и финансијскополитичкој пракси тако и у финансијсконаучној теорији. Био је, наиме, један од оних професора који су увек одржавали најтежње везе са органима у којима се припремало ново финансијско законодавство и који су имали најбољи, тако рећи увек ажурни увид у свестрани финансијски живот земље. Тако је, с једне стране, на основу свог богатог научничког знања веома значајно допринео изградњи наших финансија у пракси, док је, с друге стране, управо на основу те тесне повезаности са праксом, даље успешно развијао финансијску научну теорију. Несумњиво најистакнутији, а дуго времена после рата готово и једини, финансијски теоретичар у ужем смислу у Србији, професор Ловчевић узидео је цело своје знање у научну и практичну зграду наших нових финансија и безмало четири деценије усавијао то знање у младе генерације наших правника. Цело наше друштво мора му, зато увек бити захвално.

Нека је слава професору доктору Јовану Ловчевићу!

(* Међусавезнички ратни дугови, Српски књижевни гласник, 1933, св. 38 стр. 12—121.

Реч професора др Мирослава Петровића

Недавно је у Београду, у деведесетпрвој години живота преминуо др Јован Ловчевић, дугогодишњи професор Правног факултета у Београду, на коме је предавао предмет *Финансије и финансијско право*.

Професор Ловчевић је рођен у Београду, далеке 1894. године, у породици просветног радника. После завршене гимназије уписао се 1913. године на Правни факултет у Београду, али је први светски рат прекинуо његово школовање. Као ђакредов упузанао је све страхоте рата, прво по албанским гудурама, а затим на острву Крфу. Пред сам крај рата упућен је, заједно са многим другим вршњацима на продужење студија, које је наставио у Риму, а окончао, по завршетку рата, на Правном факултету у Београду. Докторат из области економско-политичких наука стекао је у Паризу 1924. године.

По завршетку школовања, радио је професор Ловчевић краће време у Одељењу државних дугова у тадашњем Министарству финансија, а затим убрзо прешао на Правни факултет у Београду. За доцента за предмет Наука о финансијама изабран је јануара 1926. године, и од тада, па све до свог пензионисања читаве четири деценије предавао је овај предмет бројним генерацијама студената Правног факултета у Београду. Марта месеца 1933. године изабран је за ванредног, а крајем 1940. године за редовног професора. Од априла 1933. године до краја 1937. године био је на положају вицегубернера Народне банке Југославије, али није прекидао свој наставнички рад на Правном факултету, на коме је готово пуних пет година држао наставу и обављао испите без икакве накнаде.

Пошто је одбио да учествује на конкурс за реизбор универзитетских наставника, окупаторски режим га је ставио у пензију. Одмах по ослобођењу и обнови рада Правног факултета враћен је на Факултет у звању редовног професора и ту је дужност часно и предано обављао све до пензионисања 1965. године.

Читав четрдесетогодишњи наставнички и научни рад професора Ловчевића био је прожет настојањима да као научник, као педагог и као човек испуни све своје обавезе према студентима, према Факултету и према друштву. Бројне генерације, које је уводио у не баш тако занимљив студиј јавних финансија и финансијског права запамтиле су га као веома савесног и драгог професора, увек спремног да пружи помоћ и подршку. Дугачка би била листа имена наших познатих правника и економиста којима је професор Ловчевић, у својству ментора или члана одговарајућих комисија помагао да стекну степен магистра или доктора наука.

Пуне четири деценије професор Ловчевић је доприносио раду и успеху Правног факултета у Београду. Школске 1954/55. године био је на дужности декана, а током низа година водио је са пуно успеха финансијску комисију и библиотечки одбор Факултета. Поред тога, у својству доајена и дугогодишњег шефа Катедре економских наука допринео је да економске науке добију место које им припада у укупном студију друштвених наука и без чијег се доброг познавања тешко може замислити успешан правник.

Написао је и објавио већи број научних радова и у том опусу посебно место припада његовом уџбенику „*Институције јавних финансија*“ који се и данас сматра капиталним делом у нашој финансијској науци. Тај уџбеник професор је написао тек пред крај свог тако успешног радног века, желећи да у некој врсти синтезе саопшти колико је дубоко проникнуо у све сфере широке финансијске дисциплине и тако остави трајан допринос делу којем је током четири деценије посвећивао све своје време и у које је тако несебично уложио себе.

У знак захвалности, професору Јовану Ловчевићу је Правни факултет у Београду посветио посебни број „*Анала Правног факултета*“ (јануар—март 1968. год.).

Опраштајући се са тугом и пијететом од драгог професора, Правни факултет и сви његови ученици изражавају му дужно поштовање и захвалност за све што је чинио и све што је урадио, а посебно што нас је учио како се ради предано и живи часно.